

stellen. De muur was ca. 1 m dik en vrij goed in de diepte bewaard, 45 cm lager werd de fundering trapsgewijs breder.

In sleuf XII werd op ca 1,70 m diepte een bakstenen constructie in bakstenen van groot formaat 30x14x7 cm vrijgelegd. Het betreft een vierkante fundering van een sokkel of zuil, die naar beneden toe in trappen breder en beter bewaard gebleven is. Deze constructie is te dateren in de 13e-begin 14e eeuw.

Op twee andere plaatsen werden eveneens baksteenconstructies aangetroffen, waarvan we vermoeden dat ze ook deel uitmaakten van de kerk.

In sleuf VI werd een kleine restant van een constructie in bakstenen van groot formaat (30x14x7 cm) aangesneden. De bakstenen waren met zachte kalkmortel gemetst. Deze sporen zijn vermoedelijk te dateren in de 13e-14e eeuw.

Aan de noordzijde van sleuf VIII werd een kleine zone met uitbraakpuin en zachte mortel aangetroffen, mogelijk kunnen dit eveneens restanten van de kerk zijn.

De derde fase van het onderzoek concentreerde zich op het terrein ten noorden van het kerkhof, waar het tiendenhof zou gesitueerd zijn. De lokalisatie van de sleuven was er afhankelijk van de aanwezige gebouwen.

Aan de westzijde werd een muur met harde kalkmortel en baksteenformaat: 22x10,5x6 cm aangetroffen. Aan deze zijde van de proefsleuf bevond de ongestoorde bodem zich op ca. 1,30 m diepte, verderop in de sleuf op 1,70 m. De bodem was verstoord en bevatte heel wat baksteenpuin. Er werden geen relevante archeologische sporen aangesneden.

Op basis van de resultaten van het onderzoek op de gronden van het verdwenen Koudekerke kan worden besloten dat er nog heel wat sporen van de kerk bewaard zijn. Verschillende bouwfases van de kerk, waarvan de vroegste wellicht uit de 13e eeuw, zijn nog aanwezig. Door middel van een opgraving kan de middeleeuwse kerk van Koudekerke optimaal gedocumenteerd worden, ook wat de periode betreft die uit de geschreven bronnen (vanaf de 16e eeuw) niet aan bod komt. Indien nieuwbouw wordt gepland op de zone waar zich de kerk bevindt, zal een opgraving noodzakelijk zijn.

Middeleeuwse sporen in het centrum van Torhout (W.-VI.)

HILLEWAERT BIEKE & HUYGHE JAN

In de loop van 2009 voerde Raakvlak op twee plaatsen op het grondgebied van Brugge proefonderzoek uit, in één geval voorafgaand aan een meer uitgebreid onderzoek.

Op de terreinen op de hoek van de Beerstraat en de Breidelstraat ondernam Raakvlak, na de afbraak van de panden, een beperkt proefonderzoek. Het was de bedoeling om op voorhand zicht te krijgen op de eventuele aanwezigheid van vroege sporen en op de graad van verstoring. Bij het vooronderzoek werd vastgesteld dat het terrein plaatselijk tot 2 m diep verstoord was. Aan de kant van de kerk kwam in een laag een scherf uit de Romeinse tijd of de vroege middeleeuwen aan het licht. In hetzelfde proefputje werd een bakstenen beerput met vulling uit de periode tweede helft 19e-begin 20e eeuw aangetroffen. De beerput bevatte heel wat consumptieresten, waaronder aardewerk van het atelier van Petrus Regout uit Maastricht. In de loop van 2010 zal het archeologisch onderzoek meegenomen worden in de verdere nieuwbouwwerken, met steun van de bouwheer en de provincie West-Vlaanderen.

Naar aanleiding van nieuwbouwwerken op de hoek van de Zwaanstraat en de Putstraat in Torhout, voerde Raakvlak proefonderzoek uit. Loodrecht op de Zwaanstraat werd een proefsleuf uitgegraven over nagenoeg de volledige lengte van het terrein.

Op een vijftal meter van de Zwaanstraat kon worden vastgesteld dat op amper 50 cm onder straatniveau de middeleeuwse lagen nog bewaard waren. Het gaat om een opeenvolging van ophogingslagen en loopniveaus, wellicht te dateren tussen de 13e en de 14e /15e eeuw. De ongestoorde bodem bevond zich op ongeveer 3 m onder straatniveau. De lagen bevatten sporadisch scherven- en/of dierlijk botmateriaal.

Niettegenstaande de nabijheid van de Torhoutse Sint-Pietersbandenkerk, waar in het verleden Romeinse vondsten werden gedaan, werden bij het onderzoek geen sporen aangetroffen die ouder zijn dan de middeleeuwen.

Op ongeveer 1 m onder straatniveau kwamen de resten van een vermoedelijk ronde haard aan het licht. Het gaat om een uit dakpannen opgebouwde haard die mogelijk in het midden van een gebouw gelegen was. De structuur dateert vermoedelijk uit de 13e /14e eeuw en is in verband te brengen met enkele horizontale lagen, die mogelijk als oude loopniveaus te interpreteren zijn.

Op 6 m afstand van de rooilijn werden sporen van een bakstenen muur aangetroffen. Vermoedelijk gaat het om de restanten van de achtergevel van het huis dat hier in de 17e -18e eeuw stond. Archiefbronnen vermelden in 1702 een woonhuis op de hoek van de Zwaanstraat en de Putstraat. In 1788 woonde in dit huis notaris Leo Debusschere (info. Hendrik Vandeginste). De resultaten van het proefonderzoek zijn interessant omdat ze informatie verschaffen over de middeleeuwse topografie van de stadskern van Torhout. De zone met sporen bevond zich in de eerste meters van het terrein aan de straatkant. De rest van het terrein was sterk verstoord en bevatte geen archeologische sporen, waardoor verder onderzoek niet nodig was.

Archeologisch onderzoek op de Graanmarkt te Ninove (O.-VI.)

KLINKENBORG SIGRID, DE MAEYER WOUTER, CLEMENT CATELINE & CHERRETTÉ BART (SOLVA)

Inleiding

In 2009 startten grootschalige infrastructuurwerken op de Graanmarkt en in de aanpalende straten. Het plaatsen van nieuwe rioleringen ging gepaard met de heraanleg van allerlei nutsleidingen en vormde voor de stad Ninove meteen ook de gelegenheid om over te gaan tot een globale herinrichting en opwaardering van de Graanmarkt. Voorafgaand aan de werken werd daarom de westelijke helft van de Graanmarkt geëvalueerd met proefsleuven. De oostelijke helft van de Graanmarkt (de voormalige Varkensmarkt) werd niet aan een archeologisch vooronderzoek onderworpen aangezien eerdere infrastructuurwerken (collector

Fig. 1: Haard, opgebouwd uit tegels, aangetroffen bij het proefonderzoek op de hoek van de Zwaanstraat en de Putstraat in Torhout.

Aquafin en Belgacomkamer) deze plaats reeds in zekere mate verstoord zouden hebben. Uit de resultaten van dit vooronderzoek bleek dat de werken op het eigenlijke marktplein wel degelijk een bedreiging vormden voor het aanwezige archeologische patrimonium waardoor een archeologisch onderzoek werd opgelegd als voorwaarde bij de bouwvergunning. Het archeologisch onderzoek startte op 9 maart 2009, gelijktijdig met de andere werken op het plein. Op deze manier wilde het stadsbestuur de overlast voor de omwonenden beperken. Dankzij de drie maanden durende opgraving is nu een beter inzicht verkregen in het ontstaan van de markt en de graanhal. Bovendien zijn er zelfs sporen van menselijke aanwezigheid uit het vroeg-mesolithicum (9500-7700 BC) aan het licht gekomen.

Historische en geografische situering van de Graanmarkt

De topografie van Ninove, gelegen aan de Dender, wordt sterk bepaald door (heden grotendeels overwelfde) waterlopen. De Graanmarkt zelf wordt omsloten door een historische Denderarm in het zuiden en een bijriviertje van de Dender, de overwelfde Beverbeek, in het noorden en oosten. De ondergrond op de Graanmarkt is aan de zuidelijke zijde opgebouwd uit gelaagd licht lemig zand afgewisseld met meer leemachtig laagjes, waarschijnlijk van alluviale oorsprong. Aan de noordzijde bestaat de ondergrond uit zeer licht homogeen leemachtig zand.

De huidige Graanmarkt is geen weerspiegeling van de middeleeuwse situatie. Enkel de westelijke helft, tot aan het Despauteerstraatje, beslaat de historische Graanmarkt. Het oostelijke deel van de markt vormde vroeger de Varkensmarkt.

Over het ontstaan van de Graanmarkt zijn geen historische bronnen voorhanden. Historici vermoeden dat er te Ninove reeds markten bestaan in de 12e eeuw. Het is echter niet duidelijk waar deze markten dan dienen gesitueerd te worden, noch of ze overeenkomen met de later gekende marktplaatsen. Alleszins, volgens de lokale historici ligt deze plaats al vanaf de 10e-11e eeuw binnen een halvekringversterking.

Het belangrijkste element op de Graanmarkt vormt de graanhal. Wanneer deze precies is opgericht, is niet geweten, maar de oudste vermelding ervan dateert uit 1334. De oorspronkelijke eigenaars van de hal waren de Heren van Ninove. Hoewel in de graanhal graan werd gestockeerd en laken verhandeld, was dit niet de enige functie die haar werd toegekend. Vanaf 1367 werd er recht gesproken en in de 18e en 19e eeuw degradeerde ze tot verblijfplaats voor soldaten of een opslagplaats voor hooi en stro. Tegen het midden van de 19e eeuw is de hal volledig uit het straatbeeld verdwenen.

Archeologisch onderzoek van de Graanmarkt en graanhal

De enige sporen ouder dan 1300, aangetroffen op de Graanmarkt, zijn enkele paalgaten en eventueel een greppeltje daterend uit de late 12e-13e eeuw. Deze werden allen afgedekt door een vrij homogeen grijs pakket uit het eerste kwart van de 14e eeuw, dat met zekerheid in verband te brengen is met de oudste pleinbedekking. Deze pleinbedekking bevatte een plaveisel, bestaande uit willekeurig gedeponeerde natuurstenen. Nog steeds in het eerste kwart van de 14e eeuw werd dit terrein opgehoogd met een pakket van 30 tot 50 cm dik.

In dezelfde periode moet men begonnen zijn met de bouw van de eerste graanhal. Het archeologisch onderzoek liet slechts gedeeltelijk toe deze eerste fase te reconstrueren. Het betreft wellicht een houten constructie opgetrokken op poeren in Zandbergse steen en met twee vleugels waarbinnen een gekasseide weg lag, eveneens in Zandbergse steen. De verbrande

lemen vloeren en de puinlagen met verbrande daktegels binnen de vleugels tonen duidelijk aan dat het gebouw verschillende malen moet afgebrand zijn. Niet alle brandsporen kunnen hier evenwel aan toegeschreven worden. Opmerkelijk is de aanwezigheid van *in situ*-verbrande en houtskoolrijke langwerpige “kuilen” of greppels. Mogelijk zijn deze in verband te brengen met het stoken van hout om het opgeslagen graan te drogen of droog te houden. Hoe lang deze houten versie van de graanhal bestaan heeft, kon op basis van het onderzoek niet precies bepaald worden, al is dit zeker tot na 1420.

Fig. 1: Fasering van de graanhal: Fase 1: (1) poeren, (2) zandige vulling van de weg, (3) verbrande langwerpige kuilen, (4) restanten van bestrating; Fase 2: (1) constructieresten, (2) reconstructie; Fase 3: (1) constructieresten, (2) reconstructie; Fase 4: (1) constructieresten, (2) reconstructie.

In een tweede fase wordt de graanhal opgebouwd uit een combinatie van waarschijnlijk baksteen- en houtbouw, wellicht een gevolg van het meermaals afbranden van de houten versie. De oorspronkelijke inrichting blijft behouden en de buitenmuren worden opgetrokken in baksteen. Een opvallende vaststelling hierbij was een bakstenen geultje of bakje met uitgesproken sporen van verbranding, dat mogelijk als “de versteende” versie van de *in situ*-verbrande langwerpige kuilen uit de vorige fase kan geïnterpreteerd worden. De datering van deze versie van de graanhal is problematisch. Slechts de vulling van de bakstenen bak zou een datering van deze stenen graanhal ten laatste in de 15e eeuw kunnen ondersteunen.

In een derde bouwphase blijft de structuur van de graanhal behouden. Wel wordt er aan de westzijde aan weerszijden van de weg een ‘toren’ gebouwd, waarbinnen in de oostelijke muur een boogvormige geplaveide haard werd uitgekapt. Deze fase kan nauwkeurig gedateerd worden, onder meer dankzij de voorhanden zijnde iconografische bronnen en de vondst van

Fig. 2: In situ-verbrande en houtskoolrijke langwerpige "kuilen" of greppels.

een munt in het noordelijke deel. De bouw van het poortgebouw zou tussen 1556 en 1662 moeten gesitueerd worden.

De laatste fase van de graanhal wordt gekenmerkt door heel wat wijzigingen die vermoedelijk niet allemaal gelijktijdig, doch archeologisch niet te onderscheiden zijn. Het zou best kunnen dat deze fase niets meer te maken heeft met de oorspronkelijke hal en haar uiteenlopende functies. Het betreft immers een uitbreiding in de bebouwing aan de zuidzijde, onderverdeeld in drie delen, waarbinnen in totaal vijf beerputten werden aangetroffen. Het aantreffen van

grote hoeveelheden pispotten in één beerput laat dan weer vermoeden dat het hier niet gaat om een doorsnee gezin en kan samen met de vondst van 107 loden kogels in een andere beerput mogelijk toegeschreven worden aan het gebruik van het gebouw als legerplaats voor soldaten. Deze bouwfase kan vrij nauwkeurig gedateerd worden tussen 1710 en 1750.

De Varkensmarkt

Hoewel van de oorspronkelijke Varkensmarkt slechts een kleine oppervlakte onderzocht kon worden, werden niettemin opvallende resultaten geboekt. Voor de oudste fase kon dezelfde stratigrafie vastgesteld worden

als op de Graanmarkt. In de loop van de 14e en 15e eeuw werden er verschillende kuilen, waarin afval van een schoenlapper werd aangetroffen, aangelegd. Een andere bijzondere vondst, afkomstig uit dezelfde periode, betrof het graf van een varken met op het voorhoofd een metalen kruisje. Hebben we hier te maken met een dier dat door ziekte overleden was en waarbij het onheil diende geweerd te worden? Tussen 1557 en 1600 werd de markt geplaveid met natuurstenen.

Besluit

Bekijken we de historiek van de Graanmarkt, zoals gebleken uit het archeologisch onderzoek, in het licht van de huidige visie op de stadsontwikkeling

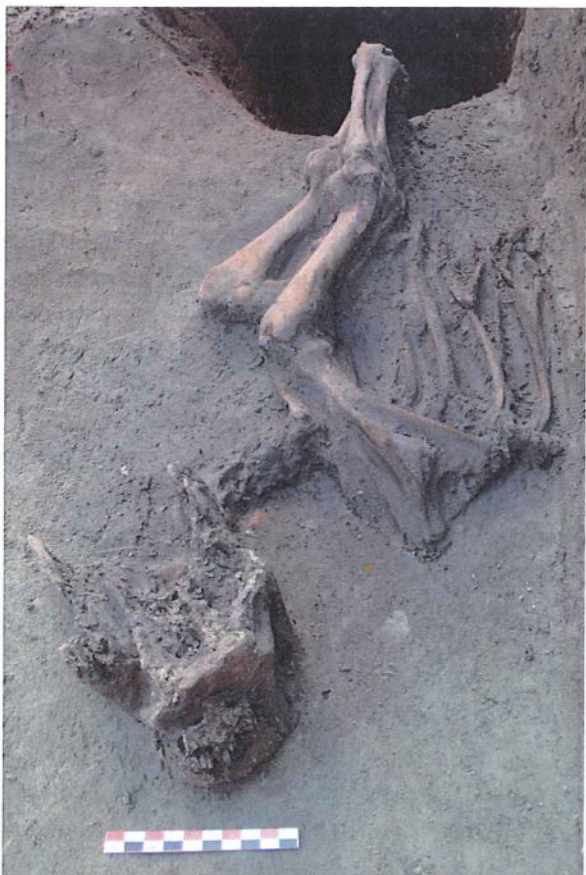

Fig. 3: Begraving van een varken met op het voorhoofd een metalen kruisje.

van Ninove, dan kunnen enkele belangrijke vaststellingen gedaan worden. In de eerste plaats werden er geen noemenswaardige sporen ouder dan 1300 aangetroffen. Bovendien leverde geen enkele context verspit ouder aardewerk op. Dergelijke vermenging zouden we op basis van vergelijking met onderzoek in andere stedelijke contexten toch mogen verwachten. Bijgevolg kan op geen enkele manier aangetoond worden dat er menselijke aanwezigheid of activiteit in de volle middeleeuwen was op deze plek. De resultaten wijzen eerder op een groot stadsontwikkelingsproject in het eerste kwart van de 14e eeuw waarbij deze zone binnen de zich uitbreidende stad wordt opgenomen, of minstens een meer permanente functie krijgt. De aanleg van een marktplein, een vrij snelle ophoging en de bouw van een graanhal kort nadien kunnen in dit kader gezien worden. Dit alles gebeurde waarschijnlijk op initiatief van de heer van Ninove en had mogelijk als doel om zijn controle over de stad en handel te vergroten.

Men kan zich dus de vraag stellen of dit stadsdeel effectief tot de oudste kern met halvekringversterking kan behoord hebben, dan wel of dit niet pas in gebruik genomen is op het ogenblik of kort voordat de laatste stadsomwalling werd aangelegd. Deze vraag zal pas kunnen beantwoord worden als er verder onderzoek wordt uitgevoerd in de binnenstad van Ninove.

De Cisterciënzerabdij ten Duinen te Koksijde vóór de baksteenbouw (1107-1214). Belangrijke nieuwe bevindingen omtrent de vroegste fases (W.-VI.).

LEHOUCK ALEXANDER

De abdij ten Duinen te Koksijde is ontwikkeld vanuit een kleine congregatie van monniken met andere spirituele sympathieën dan diegene die zij tijdens hun leerperiode hadden meegekregen. Met steun van de graven van Vlaanderen stichtten zij in 1128 een abdij midden in de duinen. Precies tien jaar later, in 1138, sluiten de gecongregeerde Benedictijnermonniken zich tenslotte aan bij de Orde van Cîteaux als filiatie van de abdij van Clairvaux. Het eerste abbatiaat van de nieuwe Cisterciënzerabdij wordt toegewezen aan de Vlaamse monnik Robert van Brugge, die goed bevriend was met Bernardus van Clairvaux. De abdij kan gezien worden als één van de oudste ordestichtingen in de Lage Landen, al kennen we slechts bouwresten vanaf de 13e eeuw. De abdij werd in die periode namelijk herbouwd in een majestueuze vroeggotische baksteenarchitectuur, waarvan de bouwresten nu nog te bewonderen zijn. Baksteen als bouw materiaal was in die periode vrij nieuw en werd voor het eerst omstreeks 1200 in de Lage Landen aangewend. Onderzoekers hebben zich sinds de jaren 1920 gebogen over de queeste naar resten van de 12e-eeuwse abdijgebouwen, maar hebben die nooit gevonden. Theorieën hebben zich gevormd op grond van historische deductie, maar konden materieel nooit worden bevestigd. De studie van Hugo Thoen en Ludo Milis kon lang tot één van belangrijkste worden gerekend met betrekking tot de problematiek.

Waar kunnen de oudste bouwfasen van de abdij zich bevinden en hoe kunnen we ons die voorstellen? Na een kritisch onderzoek van de bestaande gegevens kan ongetwijfeld het monnikengrafveld als de enige materiële leidraad gelden. Midden jaren 1980 was het grafveld het centrale onderwerp van archeologisch onderzoek onder leiding van wijlen John De Meulemeester, die toen verbonden was aan de Nationale Dienst voor Opgravingen (NDO). Eén van de belangrijkste conclusies uit dit onderzoek was het nieuwe gegeven dat het